

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY
BYTAMI

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA



RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA



RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY BYTAMI

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY



Kraków 2022

Sylvia Jaskuła
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży
✉ <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@ansl.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzja
dr hab. Maria Groenwald, prof. A-ANS

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Adamczyk-Karwowska

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-832-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-833-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388337>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI



Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ŚWIAT HYBRYDALNY

Sylvia Jaskuła, Rzeczywistość hybrydalna	13
Józef Łucyszyn, Klaudia Śledzińska, Aksjonormatywne dylematy świata hybrydalnego	33
Leszek Korporowicz, Ambiwalencje kulturowych hybrydyzacji ...	53
Ewa Chłudzińska, Pejzaże rzeczywistości hybrydalnej – kilka odsłon	75

ROZDZIAŁ II. CZŁOWIEK W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Jerzy Nikitorowicz, Tożsamość hybrydowa człowieka. Udręka czy wartość psychologiczno-kulturowa?	93
Tadeusz Paleczny, Tożsamość hybrydalna w cyberprzestrzeni. Przekraczanie granic kulturowych	109
Anna Karnat, Socjologiczne refleksje wokół tożsamości i identyfikacji społecznych. Status kategorii jednostki w wieloznaczej nowoczesności	123
Monika Surawska, <i>Homo agens</i> czy <i>homo technicus</i> ? Kim jest człowiek w świecie hybrydalnym	147

ROZDZIAŁ III. W PRZESTRZENI EDUKACJI

Anna Bartkowiak , Skuteczność stosowania technologii informacyjnej w edukacji szkolnej	159
Izabela Sekścińska, Agnieszka Piórkowska , Education in the Digital Age: Some Implications for Teaching and Teacher Training	181
Dorota Cybulska , Ocena skuteczności oddziaływania wychowawczego realizowanego w przestrzeni wirtualnej. Wprowadzenie	205

ROZDZIAŁ IV. ZAGROŻENIA I WYZWANIA

Olga Modzelewska , Tożsamości człowieka a hybrydyzacja życia społecznego – nowe perspektywy czy zagrożenie dla jednostki? ..	223
Paweł Migąła , Cyberbullying jako nowe zjawisko przemocy elektronicznej patologizujące zachowanie młodzieży	241
Hanna Arciszewska , Hejt w sieci jako wyzwanie dla współczesnej tolerancji	267
Gennadii Stavytskyi , Socio-Psychological Factors of Hybridization of Personality in the Globalized World	283
Indeks nazwisk	299

CYBERBULLYING JAKO NOWE ZJAWISKO PRZEMOCY ELEKTRONICZNEJ PATOLOGIZUJĄCE ZACHOWANIE MŁODZIEŻY



Paweł Migąła 

Akademia Nauk Stosowanych w Łomży

Najnowsze technologie cyfrowe znalazły szerokie zastosowanie w życiu i funkcjonowaniu człowieka współczesnego. Większość ludzi nie wyobraża sobie życia bez wykorzystania grafik komputerowych, różnego rodzaju symulacji i animacji, portali społecznościowych oraz olbrzymiej ilości stron internetowych o najrozmaitszej tematyce. Coraz bardziej powszechny staje się dostęp do Internetu, a wiele osób może korzystać z niego nawet 24 godziny na dobę dzięki mnogości urządzeń mobilnych oferujących taką funkcję. Niekwestionowanym faktem jest to, że Internet posiada wiele zalet, oferuje mnóstwo nowych możliwości i pomaga w pracy oraz nauce; jednakże stwarza także olbrzymią ilość całkowicie nowych zagrożeń, wcześniej ludziom nieznanym. Jednym z takich zagrożeń jest niewątpliwie cyberprzemoc, a także jedna z jej składowych – cyberprzemoc. Współczesnie globalna sieć jest najgroźniejszym miejscem dla dzieci – jeszcze naiwnych, łatwowiernych i podatnych na wpływy, dlatego problematyką cyberprzemocy szczególnie powinni interesować się pedagodzy, psychologowie, nauczyciele, wychowawcy oraz rodzice. Cyberprzemoc jest definiowana jako przemoc, w której do krzywdzenia drugiej osoby wykorzystuje się technologie komunikacyjne i informacyjne, takie jak telefony komórkowe oraz Internet. W niektórych źródłach termin „cyberprzemoc” lub odpowiadający mu angielski odpowiednik –

cyberbullying – ma swoje odniesienie tylko w przypadku przemocy między jednostkami młodymi, rówieśnikami (pojęcie cyberprzemocy zastępuje wtedy pojęcie mobbingu lub agresji elektronicznej); w innych zaś do terminu tego nie stosuje się żadnych ograniczeń wiekowych. Cyberprzemoc nie odbywa się w żadnym „konkretnym” miejscu, w którym ofiara i sprawca mają bezpośredni kontakt, lecz przejawia się poprzez różnorodne środki i technologie cyfrowe, ma miejsce w swoistej przestrzeni cyfrowej – cyberprzestrzeni.

Media prowadzą „zarówno do królestwa świata, do tego, co szlachetne, co piękne, jak i do królestwa ciemności i zepsucia, uległości niepohamowanym instynktom”¹. Słowa Piusa XII, chociaż wypowiedziane kilkadziesiąt lat temu, odnoszą się do współczesnych czasów XXI w. Nie można podkreślać tylko negatywnych cech rozwoju nowych technologii. Używane w prawidłowy sposób są pożyteczne, wnoszą wiele wartości, zbliżają ludzi, są narzędziem upowszechniającym kulturę. Nowe media powinny mieć pozytywny wkład w życie społeczeństwa. Ich gwałtowny rozwój sprawił, że przestały być źródłem radosnych doznań, a stały się źródłem oglupienia, przemocy, agresji, demoralizacji i zła. Wyróżnić można pięć przełomów w rozwoju społeczeństwa². Pierwszy z nich dotyczył powstania szkoły oraz instytucji oświatowych. Podstawowym narzędziem wychowania i nauczania był przekaz ustny, który wiązał się z przyjęciem mowy. Drugi wiązał się z powstaniem pisma. W procesie kształcenia wprowadzenie liter było najważniejszym źródłem przekazu informacji, co pozwoliło zwiększyć jakość nauczania. Trzeci przełom związany był z wynalezieniem przez Gutenberga ruchomej czcionki, czyli z wynalazkiem druku. Umożliwiło to szybki rozwój słowa pisanego, przyspieszyło rozpowszechnianie informacji oraz obniżenie poziomu analfabetyzmu. Czwarty punkt zwrotny wiązał się z rozwojem elektronicznych środków komunikacji masowej. Była to największa i najgwałtowniejsza zmiana dotycząca przekazu wiedzy, która zapewniła przekaz audiowizualny. Podstawowe środki dydaktyczne zostały zastąpione wideo, telewizją satelitarną

¹ Pius XII, *Encyklika o kinematografii, radiu i telewizji „Miranda prorsus”*, [w:] *Kościół a kultura masowa*, WAM, Kraków 1987, s. 239.

² *Media jako wyzwanie wychowawcze*, red. J. Plisa, A. Mamcarz, Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2010, s. 103.

i telewizją kablową. Gwałtowny rozwój technologii, systematycznie ulepszany i gwałtownie się zmieniający, spowodował automatyzację procesu kształcenia. Mimo że upłynęło niewiele czasu i nikt nie spodziewał się kolejnych rewolucji w dziedzinie technologii, to czasy, w których obecnie żyjemy, wiążą się z piątym momentem przełomowym. Jest to największy i najważniejszy przełom edukacyjny – związany z Internetem, telewizją cyfrową i telefonią komórkową. Siła przekazu medialnego jest ogromna, oddziałuje na tożsamość ludzi oraz wpływa na ich rozwój. Paul Levinson postanowił stworzyć kategorię „nowych nowych mediów” i przeciwstawić je nowym mediom³. Jego książka jest poświęcona mediom nowszym niż nowe media. Różnią się one od klasycznych przykładów, takich jak strony internetowe i poczta elektroniczna. Poruszane przez Levinsona tematy dotyczyły blogowania, YouTube’a, Wikipedii, Digga, MySpace’u, Facebooka, Twittera, Second Life’u i podcastów.

Tabela 1. Podział mediów

Media analogowe (stare)	Media cyfrowe (nowe)	Najnowsze media
• Rysunek, malarstwo, fotografia tradycyjna; • mowa, muzyka, fonografia, radiofonia; • teatr, film, telewizja; • pismo, drukarstwo.	• Internet; • strony internetowe; • DVD, CD, pendrive; • e-booki; • telewizja cyfrowa; • wiadomości SMS i poczta elektroniczna; • gry komputerowe; • fotografia cyfrowa; • telefonia internetowa.	• Wikipedia; • Facebook; • blogi; • Second Life; • YouTube; • Twitter; • podcasty; • telefonia komórkowa 3G; • Instagram; • MySpace.

Co spowodowało, że używanie komputera do zapisywania, tworzenia i przechowywania mediów czyni je nowymi? Nowe media powstały w wyniku zetknięcia się dwóch procesów – historii technik obliczeniowych i historii technologii medialnych⁴. Zarówno jeden

³ P. Levinson, *Nowe nowe media*, przeł. M. Zawadzka, WAM, Kraków 2010, s. 11.

⁴ L. Manovich, *Język nowych mediów*, przeł. P. Cypriański, *Łośgraf*, Warszawa, 2006, s. 82.

proces, jak i drugi rozpoczęły się w 1830 r. W połowie XX w. komputer wyposażony był w urządzenia mechaniczne, liczydła i kalkulatory, co umożliwiało dużą moc obliczeniową, która mogła być wykorzystywana w firmach i agencjach rządowych. Dzięki technikom medialnym – równolegle – możliwe było przechowywanie obrazów, dźwięków i filmów na kliszach fotograficznych, płytach gramofonowych. Te dwie historie połączyły się dzięki przełożeniu języka istniejących mediów na język danych numerycznych, zrozumiały dla komputera. Powstały więc nowe media – dźwięk, grafika, ruchome obrazy i kształty przestrzenne. Czym są nowe media? Gwałtowny rozwój nowych technologii sprawił, że definicja ich jest bardzo szeroka, a pojęcia świata wirtualnego i cyberprzestrzeni nabierają innego wymiaru. Pojęcie rzeczywistości wirtualnej pojawiło się w późnych latach 80. XX w. Słownik języka polskiego definiuje wirtualność jako „tworzoną sztucznie za pomocą techniki komputerowej, wykorzystujący rzeczywistość tworzoną w ten sposób”⁵. Według opracowania stworzonego przez Komitet Definicji i Terminologii Amerykańskiego Towarzystwa Komunikacji i Technologii Edukacyjnej (AECT) „wirtualny” to funkcjonalny i efektywny bez rzeczywistego istnienia w tradycyjnej formie. Wirtualny nierzeczywisty świat, który został stworzony za pomocą komputera i multimedialnych akcesoriów⁶.

W centrum nowej rewolucji medialnej znajduje się komputer, który przekształca wszystkie etapy komunikacji: pobieranie danych, przechowywanie i dystrybucję. Dodatkowo przekształca również wszystkie media – teksty, ruchome i nieruchome obrazy, dźwięk i przestrzenne konstrukcje. Za nowe media uznawane są teksty rozpowszechniane za pomocą komputera (strony internetowe, książki elektroniczne). Także zdjęcia umieszczane na nośnikach, płytach CD, do otworzenia których niezbędny jest komputer, traktowane są jako nowe media.

Najbardziej pożądaną cechą nowych mediów jest ich dostępność, ludzie dostosowują oferowany przekaz do własnego rytmu życia. Nie trzeba już czekać na poranną gazetę, ulubiony film w telewizji czy

⁵ B. Dunaj, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 1996, s. 12.

⁶ *Media jako wyzwanie...*, s. 105.

też aż radio zagra naszą ukochaną piosenkę. Dały one możliwość samodzielnego decydowania o tym, gdzie i kiedy słuchamy muzyki lub oglądamy film. Ludzie dostali wolność, władzę i niezależność – każdy może tworzyć własny przekaz lub korzystać z propozycji przekazów audiowizualnych.

Lev Manovich, autor *Języka nowych mediów*, udowadnia, że wiele cech, które przypisywane są nowym mediom, można znaleźć we wcześniejszych formach kulturowych (np. kino). Według niego cechy, jakie należy im przypisać, to nie interaktywność czy hipermedia. Pojęcia, którymi opisuje nowe media, są następujące:

- reprezentacja numeryczna – nowe media, tworzone na komputerze lub telefonie, zapisane są w postaci cyfrowej;
- modularność – nowe media mają budowę modułową. Składają się z zbiorów pikseli, wielokątów i woskeli, z których powstają struktury wyższego rzędu, bardziej złożone;
- automatyzacja – możliwe jest zautomatyzowanie wielu czynności polegających na tworzeniu, udostępnieniu i obróbce. Internet jest rozproszoną bazą danych, posiadającą ogromne rozmiary i nadmiar informacji;
- wariacyjność – obiekt istnieje w Internecie w wielu, różniących się od siebie wersjach. Ich liczba jest nieskończona.

ZARYS ZJAWISKA AGRESJI ELEKTRONICZNEJ

Zjawisko przemocy i agresji od zawsze towarzyszyło człowiekowi, jednak żyjemy w czasach, w których osiągnęło swoje największe nasilenie. Zdaniem Marzeny Biczyskiej-Anholcer przemoc obejmuje wszystkie dziedziny życia, środowiska społecznego, grup zawodowych i wiekowych⁷.

Wielu starszych ludzi nie jest świadomych zagrożeń związanych z korzystaniem przez dziecko z Internetu czy telefonu komórkowego. Uważają, że dziecko zamknięte w swoim pokoju, siedząc przed komputerem, jest w pełni bezpieczne. Nic bardziej mylnego – może

⁷ S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2013, s. 15.

stać się ono ofiarą cyberprzemocy. Cyberprzemoc to inaczej przemoc, która wykorzystuje media elektroniczne – Internet i telefon komórkowy. Narzędziem do rozprowadzania kompromitujących treści są czaty, fora, komunikatory, portale społecznościowe, e-maile, SMS-y lub MMS-y. Młodzież wykorzystuje nowoczesne technologie do atakowania kogoś w sieci, poniżania, włamywania się na konta i przechwytywania prywatnych wiadomości, rozsyłania kompromitujących zdjęć i filmów czy też do podszywania się. W obecnych czasach prawie wszyscy korzystają z nowoczesnych technologii, dlatego jest bardzo prawdopodobne, że jakiś odsetek młodych ludzi stanie się ofiarą lub sprawcą cyberprzemocy.

RODZAJE AGRESJI ELEKTRONICZNEJ ZE WZGLĘDU NA TYP OFIARY

AGRESJA ELEKTRONICZNA WOBEC POKRZYWDZONYCH

Agresja wobec pokrzywdzonych skierowana jest przeciwko osobom słabszym. Ofiarą staje się osoba, która ze względu na określone właściwości osobiste nie potrafi się obronić lub nie potrafi ocenić sytuacji, kiedy jest atakowana. Dotyczy to osób upośledzonych umysłowo, chorych psychicznie lub bezdomnych. Często zdarza się, że sprawca przemocy korzysta z okazji, że jego ofiara jest pod wpływem alkoholu lub innych środków psychoaktywnych.

Przejawy agresji tego typu można znaleźć na wielu portalach internetowych (np. na YouTube). Agresja elektroniczna wobec pokrzywdzonych polega na tworzeniu materiałów filmowych, w których nagrywa się ofiarę w upokarzającej ją sytuacji – gdy wymiotuje, przewraca się, przeklina lub dziwnie się zachowuje. Takie filmy, po umieszczeniu w Internecie, szybko zyskują popularność. Trudno stwierdzić, czym kieruje się autor tworzący film. Najprawdopodobniej jest to chęć zdobycia sławy, która w Internecie objawia się poprzez liczbę odtworzeń, komentarzy lub „like-ów” na portalu społecznościowym, jakim jest Facebook. Zaskakująca jest także postawa odbiorców filmów – pozytywne komentarze dla autora filmu. Jest to rodzaj informacji zwrot-

nej, którą można potraktować jak nagrodę – stymuluje twórcę filmu do kolejnych działań. Sprawca, nieświadomy konsekwencji swoich działań, odnosi wrażenie, że pozytywne komentarze są potwierdzeniem, że jego działania są słuszne.

Dochodzi do łamania zasad etycznych oraz naruszania godności drugiego człowieka. Nikt spośród komentujących osób nie krytykuje autora bawiącego się kosztem osób słabszych. Moim zdaniem, jeśli pojawi się osoba chcąca skrytykować sprawcę agresji, nie robi tego, ponieważ będzie bała się upokorzenia i ataku w Internecie.

AGRESJA ELEKTRONICZNA UPREDZENIOWA (*BIAS BULLYING*)

Agresja elektroniczna uprzedzeniowa skierowana jest przeciwko całej grupie – ludziom o pewnych poglądach politycznych, określonej narodowości czy orientacji seksualnej⁸. W Internecie spotkać można strony, portale, czaty lub fora, na których gromadzą się ludzie przynależący do określonej grupy lub o takich samych poglądach. W przypadku nastolatków agresja może dotyczyć fanów zespołu muzycznego, wokalisty, jakiejś subkultury, a nawet stylu ubierania się. Osoby atakujące w prosty sposób szerzą agresję, umieszczając obraźliwe komentarze. Często zdarza się, że atak odbywa się na neutralnych stronach, nieprzeznaczonych dla specyficznych grup. Obraźliwe wypowiedzi dotyczące np. ugrupowań politycznych lub religijnych, pomimo że nie są wymierzone w konkretną jednostkę, mogą urazić indywidualnych użytkowników takiego forum. Może się wydawać, że atak na grupę jest mniej szkodliwy, ponieważ nie jest wymierzony w konkretną osobę. Jest to jednak mylna ocena: przedstawiciele określonych grup czują się bezpośrednio atakowani.

AGRESJA ELEKTRONICZNA WOBEC NIEZNAJOMYCH

Portale społecznościowe, komunikatory i fora internetowe są miejscem, gdzie spotykają się osoby nieznajome, które nigdy wcześniej ze

⁸ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011, s. 50.

sobą nie rozmawiały. Agresja wobec nieznajomych charakteryzuje się tym, że sprawca atakuje osobę, której nie zna ani w świecie online, ani offline. Istotnym elementem przebywania w Internecie jest rozmowa z innymi i komentowanie umieszczonych treści. Bardzo często można spotkać się z atakami ze strony innych odbiorców. Podczas przyglądania się rozmowom, można zauważyć, że świadkowie włączają się w dyskusję i szerzą agresję, stając po stronie jednej z wypowiadających się osób. Nie próbują załagodzić konfliktu, prowokują do dalszej wymiany zdań. Jest to zjawisko zwane flamingiem – „wojną” na słowa. Pojęcie flamingu po raz pierwszy użyte zostało w *The Hackers Dictionary*, gdzie zostało zdefiniowane jako: „Mówić szybko, bezustannie (nieprzerwanie) w sposób nieciekawym (nieinteresującym) lub absurdalny (śmieszny)”⁹. Nieprzyzwoite i obraźliwe komunikaty w Internecie służą ludziom do manifestacji swojej wyższości w jakimś temacie.

Większość ludzi nie potrafi rozmawiać i dyskutować na odpowiednim poziomie. Gdy dochodzi do sporów, z braku argumentów posługują się wulgaryzmami i obraźliwym słownictwem – jest to przejaw niedojrzałości młodego człowieka. Niecenzuralne i obraźliwe słowa mają na celu sprowokowanie przeciwnika w dyskusji.

Zjawisko flamingu staje się w Internecie coraz bardziej popularne. Przyglądając się mu, można zauważyć, że agresja jest najbardziej nasiloną w przypadku, gdy osoba atakująca jest anonimowa. Portale niewymagające weryfikacji internauty – podania imienia i nazwiska, adresu mailowego, kryją agresorów, dla których anonimowość jest „płaszczem ochronnym”. Jednak agresja wobec nieznajomych rozszerza się nawet, gdy nie jesteśmy anonimowi. To zjawisko jest najbardziej widoczne na portalu społecznościowym Facebook. Zarejestrowani są tam zweryfikowani użytkownicy – podane są imię, nazwisko, adres mailowy, a nawet numer telefonu. Jednak nawet to nie sprawia, że agresja jest mniejsza – dochodzi do pisania złośliwych lub obscenicznych komentarzy. Sprawcom agresji łatwiej jest zranić kogoś i ośmieszyć, gdy nie widzą osoby, z którą prowadzą rozmowę.

⁹ R. Mysior, *Flaming. „Wojna” na słowa*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 9, 2012, s. 32.

Wyróżniamy cztery podstawowe typy flamingu¹⁰:

- flaming bezpośredni, intencjonalny – atak ma zamierzony i określony cel. Wulgarne słownictwo wymierzone jest w innego użytkownika, aby wyrazić sprzeciw wobec jego wypowiedzi;
- flaming pośredni – wyrażanie wrogich i nieprzyjaznych komentarzy nie wprost, lecz dyskretnie, z pewną subtelnością;
- flaming „prosty” – używane są jasne i proste komunikaty skierowane do osób, sytuacji lub miejsc. Brak jest wzmocnienia przekazu wypowiedzi;
- flaming satyryczny – komunikaty przekazywane są w sposób ironiczny, wypowiedziane śmiesznym językiem. Początkowo wypowiedzi mogą nie wydawać się agresywne i wulgarne, ponieważ odbiorca może nie zrozumieć tego typu ataku.

Osoby rozmawiające w Internecie w wulgarny sposób nie potrafią się kontrolować, a najgorsze jest to, że robią to świadomie i w zamierzonym celu. Zjawisko flamingu jest zachowaniem niepokojącym w przestrzeni wirtualnej. Ludzie dopuszczający się agresji wobec innych nie mają świadomości, jak ogromną krzywdę im wyrządzają.

KOMPUTEROWA FORMA TRADYCYJNEGO MOBBINGU – CYBERBULLYING

Zjawisko przemocy występuje obecnie bardzo powszechnie, dlatego trudno znaleźć odpowiedni termin określający problematykę związaną z byciem sprawcą i ofiarą przemocy, w szczególności jeśli chcemy uwzględnić jej formy psychiczne. W odróżnieniu od języka angielskiego w języku polskim trudno znaleźć odpowiednie słowa pozwalające określić to zjawisko. Angielskie słówko to *bully*, w tłumaczeniu na język polski to „tyranizowanie” albo „napastowanie”. Innym pokrewnym terminem jest słowo *mobbing*. Wykonawca określany jest jako *bully* – jest to sprawca przemocy, ofiara przemocy określana jest jako *victim*. Nie oznacza to, że każdy przejaw agresywnego

¹⁰ P. Migala, *Internet jako wirtualne środowisko wychowawcze*, [w:] *Procesy edukacyjne w dobie globalizacji, społeczeństwa informacyjnego i zmian na rynku pracy*, red. M. Koziełska, A. Zduniak, FNCE, Poznań 2018, s. 46.

zachowania nazywany jest zwrotem *bullying*, kreślenie to dotyczy się tylko powtarzających się aktów agresji jednego ucznia czy danej grupy uczniów wobec słabszej jednostki w szkole.

Obydwa terminy, zarówno *mobbing*, jak i *bullying*, pojawiły się w literaturze specjalistycznej, a w przekładzie na język polski oznaczają „osaczenie”. Agresja i przemoc rozrastały się i przyjmowały różne formy, rozszerzyły się ze świata dorosłych na świat dzieci i młodzieży. Zjawisko to występujące dotychczas tylko na terenie zakładu pracy pojawiło się teraz w szkole, pomimo że należy do instytucji bezprofittowych. Dochodzi do konfliktów pomiędzy rodzicami a szkołą, w gronie pedagogicznym, a przede wszystkim wśród uczniów. Dzieje się tak w wyniku rywalizacji lub na tle ambicjonalnym. Uwarunkowania strukturalne szkoły sprzyjają temu zjawisku, ponieważ mówi się o osaczeniu uczniów przez nauczycieli i odwrotnie. W przypadku szkoły termin *bullying* stał się pojęciem pozwalającym określić konflikto- we i agresywne zachowania wśród uczniów. Dan Olweus, zajmujący się mobbingiem od lat 70. XX w., opisuje jego definicję w następują- cy sposób: „Uczeń podlega tyranizowaniu, staje się jego ofiarą, kiedy narażony jest na powtarzające się przez pewien czas negatywne dzia- łania ze strony jednego lub więcej uczniów będących sprawcami”¹¹. Aby można było mówić o bullyingu, ataki muszą występować w spo- sób ciągły oraz nie być prowokowane. Polega on na zamierzonym działaniu sprawcy, jakim jest skrzywdzenie drugiej osoby i musi po- wtarzać się na przestrzeni jakiegoś czasu.

Określona sytuacja związana z agresją szkolną, by mogła zostać tak nazwana, musi posiadać dwie główne cechy¹²:

- intencjonalność – działania skierowane są wobec drugiej jednost- ki w konkretnym celu: aby sprawić przykrość lub zranić. Intencje sprawcy są jasno określone, nastawione na wyrządzenie krzywdy;
- powtarzalność – akty agresji występują przez dłuższy czas wobec tej samej ofiary. Bullying nie występuje, gdy sytuacja jest jednorazowa lub incydentalna.

¹¹ D. Olweus, *Mobbing. Fala przemocy w szkole. Jak ją powstrzymać?*, Wydawnictwo Czar- na Owca, Warszawa 2007, s. 58.

¹² J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna...*, s. 56.

ROZPOWSZECHNIENIE CYBERBULLYINGU (MOBBINGU ELEKTRONICZNEGO)

Termin *cyberbullying* pochodzi z języka angielskiego i oznacza zestawienie dwóch słów: *cyber* – sterowanie komputerowe lub elektroniczne oraz *bully* – brutalność, terroryzowanie, nękanie, znęcanie nad słabszym¹³. Cyberbullying jest to rodzaj agresywnego zachowania: prześladowania, poniżania, zastraszania i nękania za pomocą nowych technologii.

Twórcą najbardziej kompletnej definicji jest Bill Balsey. Zakłada on, że jest to:

użycie technologii związanych z przekazem informacji i komunikacji, takich jak wysyłanie e-maili czy wiadomości tekstowych za pomocą telefonów komórkowych, ciągle wysyłanie wiadomości, tworzenie obraźliwych osobistych stron internetowych, wysyłanie ubliżających wiadomości online w celu wspierania intencjonalnych, powtarzalnych i wrogich zachowań poszczególnych jednostek lub grup, które mają na celu krzywdzenie innych¹⁴.

Zjawisko tradycyjnego bullyingu i cyberbullyingu nie jest rozłączne. Może się zdarzyć, że agresor, nękający swoją ofiarę w życiu realnym, przeniesie ataki do świata wirtualnego. Ktoś może także nękać ludzi jedynie w przy pomocy środków elektronicznych, ponieważ nie jest na tyle odważny, by stanąć z kimś twarzą w twarz.

Intencjonalność w przypadku cyberbullyingu nie zawsze oznacza, że sprawca działał w sposób zamierzony. Często agresor stosuje przemoc nieświadomie, nie ma na celu skrzywdzenia drugiej osoby. Zdarza się, że dzieci i młodzież robią coś dla żartu, nie znając konsekwencji swoich czynów. Pozorny dowcip przeradza się w tragedię, niosącą fatalne skutki. W takich sytuacjach nie występuje motyw skrzywdzenia ofiary.

¹³ S. Bębas, *op. cit.*, s. 51.

¹⁴ *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia*, red. M. Płopa, Oficyna Wydawnicza Impuls, Elbląg 2011, s. 349-350.

Powtarzalność, występująca w tradycyjnym mobbingu, nie zawsze przejawia się w cyberbullyingu. Przemoc fizyczna lub psychiczna w świecie realnym znacznie różni się od wirtualnej. Znana badaczka społecznych problemów Internetu Dannah Boyd scharakteryzowała cztery właściwości materiału opublikowanego w sieci: trwałość, możliwość wyszukiwania, kopiowalność oraz niewidzialna publiczność¹⁵. Obrażliwe zdjęcia czy filmy w Internecie nie znajdują się w jednym miejscu. Usunięcie materiału nie spowoduje jego zniknięcia. Może on zostać ściągnięty na dysk lub urządzenie z pamięcią przenośną przez innych użytkowników. Dzięki wyszukiwarkom internetowym w prosty sposób można odnaleźć interesujące nas rzeczy. Okazuje się, że wrzucone jednorazowo zdjęcie do Internetu pojawia się w wielu miejscach. Każdy z łatwością może wykonać kopie i rozpowszechnić je w Internecie. W przypadku kompromitującej sytuacji w świecie realnym, jesteśmy w stanie określić liczbę świadków, którzy ją widzieli. Świat wirtualny charakteryzuje się niewidzialną publicznością – ofiara nie wie, jak duża liczba osób widziała nagranie lub zdjęcie.

ZŁUDNA ANONIMOWOŚĆ W SIECI

Dla większości internautów największą zaletą świata wirtualnego jest prywatność, wolność i anonimowość. To właśnie ta ostatnia cecha pozwala zaistnieć własnej tożsamości, dając wolność wypowiedzi i publikowania materiałów, oraz chroni przed konsekwencjami działań.

Słowo „anonim” w tradycyjnym znaczeniu rozumiane jest jako „niemożność identyfikacji tożsamości jednostki pośród innych członków danej społeczności, wprost w odniesieniu do osoby albo do pochodzącego od niej przedmiotu (utworu)”¹⁶. Jednak w dobie rozwoju Internetu słowo to nabrało innego znaczenia.

Anonim nie jest osobą ani grupą: anonim jest ideą. Ruchem. Anonimową zbiorowością, która pozostawiona sama sobie szybko buduje własną społeczność opartą na gniewie i nienawiści.

¹⁵ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna...*, s. 61.

¹⁶ *Anonimowość*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Anonimowo%C5%9B%C4%87> (13.02.2020).

Anonim wcale nie różni się od innych, sieciowych społeczności.
Mamy swoje wewnętrzne dowcipy, kulturę, ogniste debaty itp.
Podobnie jak wszyscy inni¹⁷.

Należy przyjrzeć się dokładniej anonimowym postaciom w Internecie, ponieważ to one najczęściej są sprawcami cyberprzemocy. Świat wirtualny jest miejscem, w którym można znaleźć ludzi sukcesu, zarówno celebrytów, jak i zwykłych. Chwalą się oni swoimi osiągnięciami, powodzeniem, dobrą pracą, rodziną, znajomymi, dostatnim życiem. Jednak kultura cyfrowa nie składa się tylko z takich ludzi – w cieniu znajdują się też tacy, którym się nie powiodło. Ukrywając swoją tożsamość, kryją jednocześnie własne wady i słabości, co ogranicza ich lęk przed wyśmianiem. Anonimowość jest podstawowym mechanizmem tzw. toksycznego odhamowania¹⁸. Mechanizm ten to stan, w którym internauta pozwala sobie na zachowania, których nie przejawiłby w świecie realnym. Poprzez ukrytą tożsamość „puszczają hamulce”, sprawca ma możliwość działać agresywnie w cyberprzestrzeni. Osoba anonimowa utożsamiana jest z ludźmi samotnymi, odludkami, którzy nie są popularni w szkole czy w pracy, nie mają przyjaciół i nie tworzą związków. Internet jest miejscem, gdzie mogą odreagować, pokazać swój gniew i żal. Przeglądając się wpisom na forach internetowych lub komentarzom, łatwo dostrzec, że większość negatywnych komentarzy pochodzi z fikcyjnych kont. Świat wirtualny jest idealnym miejscem do pozbycia się zahamowań i wyrzucenia z siebie złości.

Paweł Mazurek, autor książki na temat anonimowości w sieci, omawia ją, korzystając z kryterium nieznajomości (osoba nie zna charakterystyk i partnera interakcji zapośredniczonej) oraz nieidentyfikalności – nie można sprawdzić, czy osoba w świecie wirtualnym jest prawdziwa i istnieje w świecie realnym¹⁹. Skrzyżowanie ze sobą tych dwóch cech daje cztery konteksty komunikacji w Internecie.

¹⁷ M. Sieńko, *Anonim – wirtualna twarz odrzuconych*, [w:] *Paradoksy Internetu. Konteksty społeczno-kulturowe*, red. M. Szpunar, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 73-86.

¹⁸ J. Pyżalski, *Różne barwy agresji elektronicznej dzieci i młodzieży*, [w:] *Paradoksy Internetu...*, s. 160.

¹⁹ P. Migala, *Internet jako nowe medium – źródłem możliwości i zagrożeń*, [w:] *Bezpieczeństwo zdrowotne – Ujęcie interdyscyplinarne. Rozpoznanie, profilaktyka i leczenie*

Tabela 2. Konteksty komunikacji w Internecie

	Nieznajomość	Znajomość
Nieidentyfikowalność	<i>Nieidentyfikowalni nieznajomi</i> Chwilowe, przelotne kontakty za pomocą kanałów komunikacyjnych, gdzie nie trzeba ujawniać danych, np. czat, forum.	<i>Nieidentyfikowalni znajomi</i> Dłuższe kontakty w wirtualnych wspólnotach, jednak ograniczone jedynie do cyberprzestrzeni.
Identyfikowalność	<i>Identyfikowalni nieznajomi</i> Głównie kontakty z urzędnikami, bankami, wszędzie tam, gdzie podaje się dane osobowe możliwe do weryfikacji.	<i>Identyfikowalni znajomi</i> Relacje z osobami, które znają się także z uczestnictwa w grupach offline (rzeczywistych).

Czy zatem sprawcy cyberprzemocy mogą w sieci czuć się bezkarni i anonimowi? Oczywiście, że nie. Anonimowość w Internecie jest tylko pozorna. Każdy krok w świecie wirtualnym jest rejestrowany i pozostawia ślad, dzięki któremu z łatwością można namierzyć każdego człowieka. Nie trzeba być hakerem i posiadać drogich skomplikowanych programów komputerowych, by odkryć tożsamość danego człowieka w Internecie. Ludzie bezmyślnie podają swoje dane osobowe, np. rejestrując się na portalach społecznościowych. Dzieli się nimi odruchowo, nie zastanawiając się, kto i w jakim celu będzie miał do nich dostęp. Nie ustawiają opcji prywatności na portalach, akceptują regulaminy i zgody bez ich wcześniejszego czytania oraz piszą komentarze, nie mając świadomości, że zostawiają w ten sposób adres IP komputera. Aby namierzyć anonimową osobę, nie potrzeba dużych zdolności komputerowych.

Przestępczość w Internecie jest na tyle duża, że stworzono specjalne grupy wyszkolone w kierunku ograniczania anonimowości w sieci. Anonimowość jest zwalczana pod hasłem walki z przestępczością, pedofilią, piractwem lub terroryzmem.

uzależnień jako element profilaktyki prozdrowotnej, red. K. Górecka, A. Kurkiewicz, H. Marek, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017, s. 139.

OCHRONA PRAWNA DZIECI PRZED CYBERPRZEMOCĄ W SZKOLE

Dzięki istniejącym normom prawnym można ochronić ofiary przemocy w Internecie. W przypadku cyberprzemocy dostępne są dwie drogi ochrony prawnej: karna i cywilna. Kodeks karny nie obejmuje swoim zakresem działań przemocowych prowadzonych z użyciem nowych technologii. Ze względu na to niektórych przypadków nie można skierować do postępowania karnego. Należy posłużyć się wtedy drogą cywilną, czyli drogą roszczeń odszkodowawczych.

Gdy dojdzie do popełnienia przestępstwa przez ucznia, w zależności od wieku sprawcy postępowanie szkoły będzie się różnić. Jeśli sprawca cyberprzemocy ukończył 13 lat, lecz nie ukończył 17. roku życia, mamy do czynienia z nieletnim sprawcą czynu karalnego (czyń zabroniony przez ustawę, jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie określone w art. 51, 60, 74, 76, 85, 87, 119, 122, 124, 133 lub 143 Kodeksu wykroczeń). Osoba, która popełniła wykroczenie lub przestępstwo po ukończeniu 17. roku życia, w polskim prawie odpowiada na zasadach określonych w Kodeksie karnym lub Kodeksie wykroczeń. W polskim prawodawstwie wyróżniamy trzy podstawowe typy ścigania przestępstw²⁰. Ściganie z urzędu polega na wszczęciu postępowania przez uprawniony organ niezależnie od woli osoby pokrzywdzonej.

Przepisy prawa karnego materialnego są pomocne w ustaleniu przestępstw ściganych w trybie innym niż z urzędu. Tryb ścigania z urzędu dotyczy większości przestępstw.

Jeśli uprawniony podmiot złoży wniosek, dochodzi do ścigania na wniosek. Odtąd postępowanie toczy się z urzędu. Wyróżniamy tu:

- przestępstwa bezwzględnie wnioskowane – bez względu na to, kto jest sprawcą i ofiarą, przestępstwa ścigane są na wniosek w każdej sytuacji (co zostało określone w art. 190 i art. 197 k.k.);
- przestępstwa względnie wnioskowane – ścigane z urzędu, jednak dopiero wystąpienie pewnych stanów określonych w ustawie powoduje, że ściganie uzależnione jest od imiennego wniosku pokrzywdzonego (jest to określone w art. 177 §3 i art. 278 §4 k.k.);

²⁰ W. Mende, *Stalking w szkole*, „Głos Pedagogiczny”, nr 32, 2011, s. 50.

- ściganie z oskarżenia prywatnego – następuje, kiedy osoba pokrzywdzona wniesie skargę prywatną.

W prawie polskim istnieje obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Każdy, kto ma informację o popełnieniu przestępstwa, ma obowiązek poinformować o tym policję lub prokuraturę. W ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich w art. 4 § 3 opisany jest obowiązek prawny dotyczący instytucji państwowych, do których zaliczana jest także szkoła.

Art. 4 §3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu.

Kodeks postępowania karnego:

Art. 304 §2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

Niedopełnienie obowiązku prawnego, szczególnie takie jak zaniechanie działania funkcjonariusza publicznego, zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat 3. W każdym przypadku popełnienia czynu karalnego przez ucznia, który nie ukończył 17 lat, należy zawiadomić policję i sąd rodzinny, a w przypadku popełnienia przestępstwa, przez osobę który ukończył 17 lat należy zawiadomić policję lub prokuratora²¹.

W rzeczywistości wirtualnej bardzo często dochodzi do naruszania dóbr osobistych. Należą do nich: dobre imię, wizerunek, zdrowie

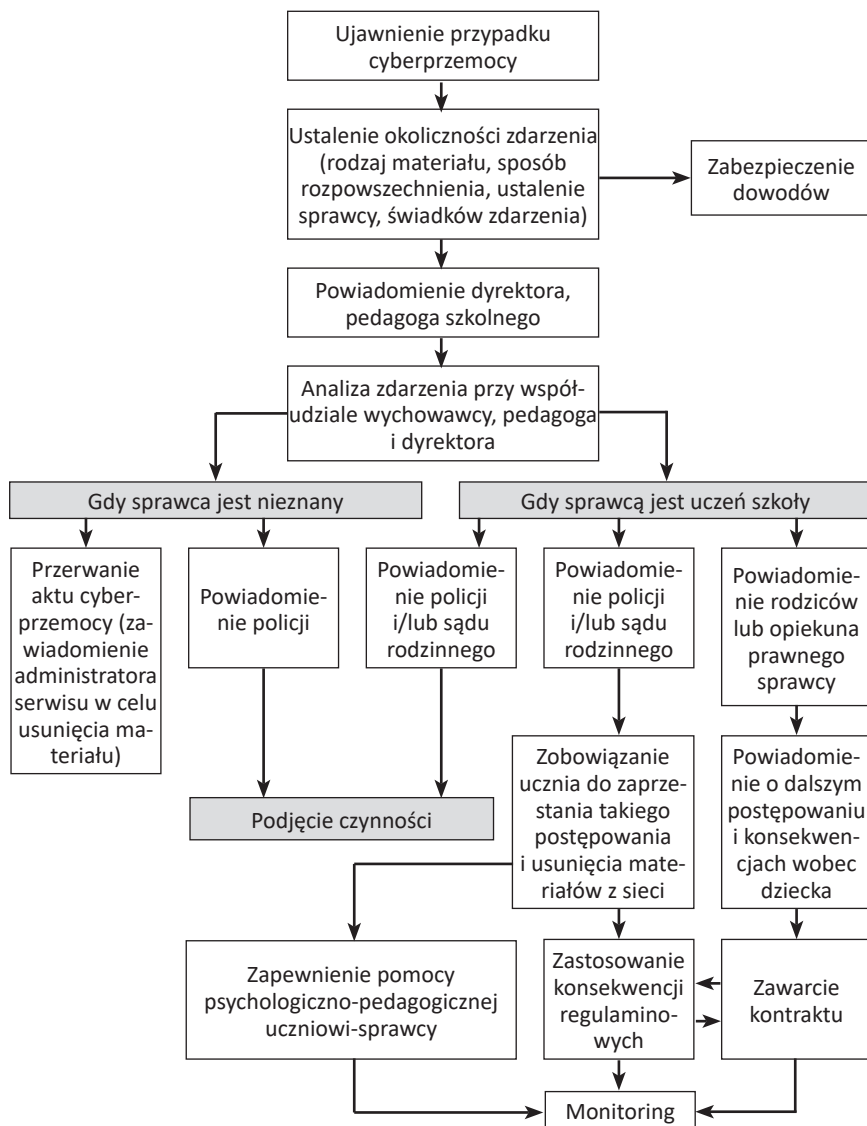
²¹ *Ibidem*.

czy nietykalność. Każde dobro osobiste, które zostało naruszone lub zagrożone cudzym działaniem, jest prawnie chronione. Zagadnienie środków ochrony dóbr osobistych uregulowane zostało w art. 24 Kodeksu cywilnego z 23 kwietnia 1964 r., jednakże poszkodowany może również żądać naprawienia szkody na zasadach ogólnych przewidzianych w kodeksie²². Młode osoby działające w Internecie nie mają świadomości swoich czynów, umieszczają w nim treści obraźliwe i nieprzyzwoite, krzywdzące drugą osobę. Osoby takie powinny zdawać sobie sprawę, że zachowanie ich nie jest bezkarne.

W każdej szkole powinna istnieć procedura reagowania w sytuacji, gdy dojdzie do cyberprzemocy. Nauczyciele powinni wiedzieć, jak zachować się wobec sprawcy, ofiary i świadka przemocy w sieci. Ważne jest, żeby nauczycieli się zauważać niepokojące zjawiska i odpowiednio reagować na pojawiającą się agresję. Gdy dojdzie do cyberprzemocy z udziałem ucznia, obowiązkiem nauczyciela jest poinformowanie o tym wychowawcy, który następnie przekaże tę informację dyrektorowi i pedagogowi szkolnemu. Najważniejszą rzeczą jest zabezpieczenie materiałów, ponieważ ułatwi to dalsze postępowanie. Zadaniem szkoły jest ustalenie okoliczności zdarzeń, dokonanie analizy i zaplanowanie dalszego postępowania. Działania, które będą zapobiegać agresji, powinny być przeprowadzone na kilku poziomach (całej szkoły, klasy, podczas rozmów indywidualnych) oraz powinny dotyczyć nauczycieli, uczniów oraz rodziców.

²² *Media jako wyzwanie...*, s. 187.

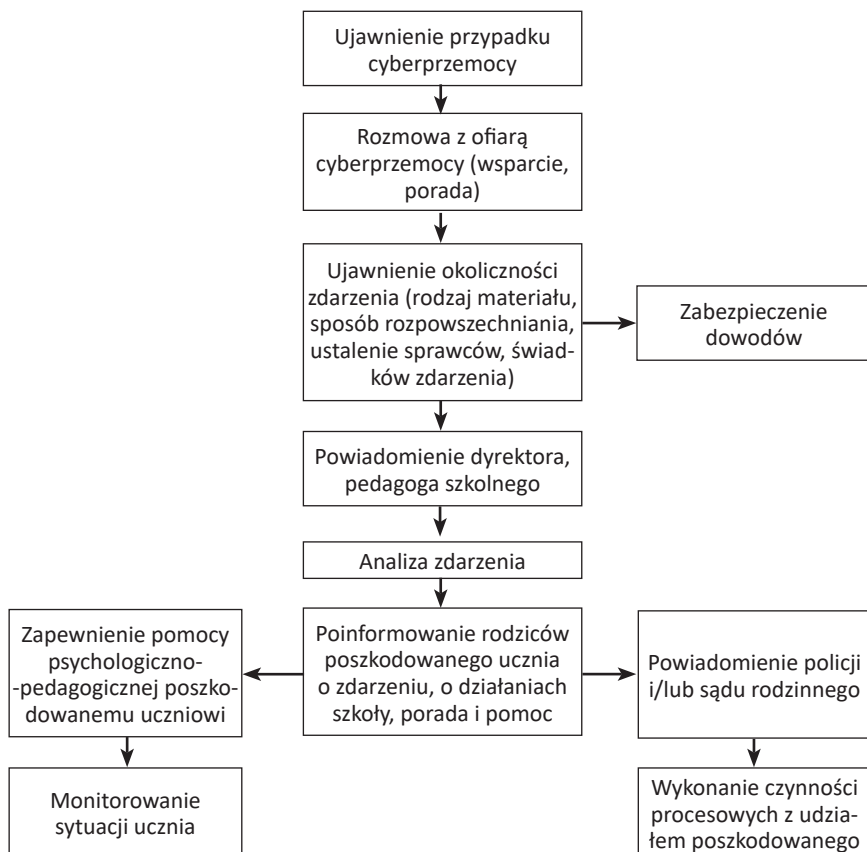
DZIAŁANIA WOBEC SPRAWCY CYBERPRZEMOCY



Schemat 1. Działania wobec sprawcy cyberprzemocy

Źródło: A. Borowska, D. Macander, *System reagowania w szkole na ujawnienie cyberprzemocy*, [w:] *System reagowania w szkole na ujawnienie cyberprzemocy*, s. 18, <https://sporto.sporto.pl/Archiwa/Przemoc/cz.VI.pdf> (20.12.2022).

DZIAŁANIA WOBEC OFIARY CYBERPRZEMOCY



Schemat 2. Działania wobec ofiary cyberprzemocy

Źródło: A. Borowska, D. Macander, *op. cit.*, s. 20.

JAK POWSTRZYMAĆ CYBERPRZEMOC?

Pilną potrzebą obecnych czasów jest uregulowanie odpowiedzialności cywilnej i karnej za przestępstwa popełniane w cyberprzestrzeni. Jak pokazuje wiele przykładów, prawo nie chroni ofiar przemocy w sieci i niewystarczająco karze sprawców. Jednak nawet najdoskonalsze prawo nie uchroni dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą. Dlatego bardzo ważna jest profilaktyka i odpowiednie działania, które będą zapobiegać krzywdzącym działaniom w Internecie. Bardzo ważne jest kształtowanie moralności dzieci i młodzieży. Zadanie to stoi nie tylko przed rodzicami, lecz także przed wychowawcami i nauczycielami w szkole. Rozwój technologii i powstawanie nowych zagrożeń związane jest z kształtowaniem świadomości na ich temat. W środowisku szkolnym ważne jest, aby nie skupiać się tylko na dzieciach i młodzieży. Należy kształtować postawy kreatywne i dokształcać również nauczycieli, wychowawców i pedagogów. Wielu z nich po kilkunastoletniej pracy o tym zapomina. Kompetencje nauczycieli powinny być zgodne z nowymi zagrożeniami i wyzwaniem we współczesnym świecie.

Pierwszym, najważniejszym krokiem przeciwdziałania cyberprzemocy jest uświadamianie młodego pokolenia o mechanizmach działania i zagrożeniach płynących z sieci. Aby działania w szkole przyniosły pożądane efekty, konieczne jest stworzenie odpowiednich programów profilaktycznych. Żaden program, nawet najlepszy, nie powiedzie się, jeśli w szkole panuje zła atmosfera pomiędzy nauczycielami a uczniami. Warunkiem jest stworzenie odpowiedniego środowiska szkolnego – pełnego życzliwości, dobrego nastawienia i zainteresowania ze strony dorosłych. Odpowiednie relacje uczeń – nauczyciel osłabiają działania agresywne i pozwalają na wytwarzanie pozytywnych emocji. Nie należy jednak zapominać, że to osoba dorosła wyznacza w szkole wyraźne granice, których przekroczenie skutkuje odpowiednimi konsekwencjami. Funkcjonowanie w szkole jasnego i przejrzystego systemu współzycia oraz systemu konsekwencji w przypadku łamania zasad umożliwi stworzenie odpowiednich warunków do działań profilaktycznych. Starsze osoby są mniej zorientowane w sposobie poruszania się w sieci i w jej możliwościach. Dzieci – choć młodsze – wykazują się większą sprawnością i wiedzą technologiczną. W ten sposób zyskują przewagę nad dorosłymi:

nauczycielami i rodzicami. Głównym zadaniem szkoły jest uchronienie dzieci przed niebezpieczeństwami płynącymi z sieci.

WWW.DZIECKOWSIECI.PL²³

Fundacja Dzieci Niczyje opracowała poradnik, w którym znajdują się odpowiedzi na pytanie, jak przeciwdziałać cyberprzemocy. Przygotowała ona bardzo szeroką ofertę, a od 2015 r. prowadzi kampanię „Dziecko w sieci”, która prowadzona jest na podstawie idei *blended learning*, co oznacza, że nauczanie tradycyjne połączone jest z nauczaniem przez Internet.

Ze strony fundacji można pobrać gotowe scenariusze zajęć oraz materiały multimedialne, takie jak: filmy, bajki dla najmłodszych, plakaty oraz prezentacje.

Dodatkowo znajduje się tam platforma e-learningowa z bogatą ofertą kursów. Przeznaczone są one dla nauczycieli, wychowawców i pedagogów. Wystarczy zalogować się na stronie i pobrać interesujące nas materiały. Można prezentować je w każdej grupie wiekowej, są doskonałym sposobem na urozmaicenie zajęć. Zostały przygotowane przez profesjonalistów, którzy postarali się o to, aby nie były one nudnymi wykładami, ale by zaktywizowały uczniów. Nauczyciel, po zrealizowaniu kursu przez dzieci, dodatkowo może wydrukować zaświadczenie o jego ukończeniu.

Na stronie internetowej można znaleźć wiele pożytecznych informacji: czym jest cyberprzemoc, jaka jest skala zjawiska, słownik pojęć internetowych, jakie są sposoby reagowania i zapobiegania przemocy w sieci.

Oferta edukacyjna kampanii „Dziecko w sieci” została opracowana dla trzech poziomów edukacji szkolnej:

- klasy I-III szkół podstawowych – zajęcia lekcyjne „Sieciaki”, kurs e-learningowy;
- klasy IV-VI szkół podstawowych – zajęcia lekcyjne „3... 2... 1... Internet!”;

²³ Fundacja Dzieci Niczyje, *Dziecko w sieci*, <http://dzieckowsieci.fdn.pl/> (22.03.2019).

- klasy I-III szkół gimnazjalnych – zajęcia lekcyjne „Stop cyberprzemocy”.

WWW.CYBERBULLYING.ORG

Strona założona przez Billa Belssey’a, kanadyjskiego nauczyciela, który postanowił poświęcić się problemowi cyberbullyingu. Strona stworzona została w formie poradnika, umieszczane są na niej najnowsze informacje i artykuły.

WWW.SIECIAKI.PL

Strona internetowa stworzona została na potrzeby edukacji dzieci w wieku 9-14 lat. Serwis uczy dzieci sposobów bezpiecznego korzystania z Internetu. Zachęca je przez przyjazną szatę graficzną, konkursy z nagrodami i atrakcyjne materiały multimedialne.

Oczywiście istnieje jeszcze wiele stron internetowych bogatych w ofertę edukacyjną, zawierających informacje na temat bezpiecznego korzystania z Internetu: www.cyberprzemoc.pl, www.dyzurnet.pl, www.helpline.org.pl, www.netbullies.com, www.saferinternet.pl, www.stopcyberbullying.org. Fundamentem każdego programu profilaktycznego jest dostarczenie uczniom wiedzy na temat bezpiecznego korzystania z Internetu oraz telefonu komórkowego. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej szkoła ma obowiązek prowadzić edukację i profilaktykę zachowań ryzykownych podczas użytkowania urządzeń elektronicznych.

Kolejnym działaniem na rzecz społeczności szkolnej jest zorganizowanie Dnia Bezpiecznego Internetu. Zamiast zajęć lekcyjnych można prowadzić specjalne zajęcia poświęcone temu problemowi. W akcję powinni zaangażować się nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy oraz dyrekcja. Co roku w całej Europie obchodzony jest Dzień Bezpiecznego Internetu, podczas którego prowadzone są kampanie zapobiegające cyberprzemocy. Każda szkoła może zgłosić dowolną inicjatywę, przedstawić ją i wziąć udział w konkursie. Takie działania mobilizują społeczność szkolną do działania i pozwalają zwrócić uwagę na problem przemocy w sieci. Rozwiązaniem może być stworzenie w szkole

telefonu wsparcia, czynnego przez 7 dni w tygodniu. Dyżur przy telefonie powinien pełnić pedagog lub psycholog szkolny. Dla uczniów ta forma pomocy będzie prostsza, gdyż łatwiej im opowiedzieć o swoich kłopotach przez telefon niż w kontakcie bezpośrednim. Osoba przy telefonie udzieli wsparcia uczniowi i zaproponuje sposoby rozwiązania problemu. Ważną sprawą jest monitorowanie postępu sprawy i dążenie do całkowitego rozwiązania konfliktu. Jeśli szkoła jest mała i nie ma warunków ani możliwości do stworzenia telefonu zaufania, może skorzystać z gotowych rozwiązań.

Strona internetowa www.helpline.org, prowadzona przez Fundację Dzieci Niczyje, oferuje całodobowy kontakt ze specjalistami. Dostępna jest pomoc dla dzieci i młodzieży w sytuacjach zagrożenia online. Telefon jest przeznaczony również dla rodziców i nauczycieli, którzy potrzebują pomocy i wsparcia.

W celu zwalczania cyberprzemocy konieczna jest współpraca szkoły z rodzicami. Najpowszechniejszą formą kontaktu są zebrania klasowe. Szkoła powinna zachęcać rodziców do kontaktu z nauczycielami. Pedagog szkolny lub wychowawca musi naświetlić skalę problemu, jakim jest cyberprzemoc, ponieważ większość dorosłych nie ma wiedzy na ten temat. Należy zachęcać uczestników do dyskusji o środkach zaradczych w szkole oraz działaniach planowanych na przyszłość.

Warto zaapelować do rodziców, aby zwrócili uwagę na zachowanie swoich dzieci. W razie podejrzeń, że ich syn lub córka są nękani przez rówieśników, rodzice powinni zwrócić się o pomoc do szkoły. Rodzice powinni być informowani o niebezpieczeństwach, jakie niesie za sobą patogenne korzystanie z Internetu przez młodych ludzi, bez kontroli osoby dorosłej. Osoba prowadząca zebranie powinna udostępnić materiały dla rodziców: ulotki, foldery i plakaty. Strona internetowa www.dzieckowsieci.pl oferuje następujące materiały²⁴:

- 10 porad dla rodziców – ulotka z poradami na temat zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa w sieci;
- umowa bezpiecznego korzystania z Internetu – umowa do zawarcia pomiędzy dzieckiem a rodzicem na temat zasad korzystania z Internetu. Powieszona w widocznym miejscu, będzie przypominać o sposobie radzenia sobie z zagrożeniami w Internecie;

²⁴ *Cyberprzemoc*, <http://cyberbullying.org/> (02.04.2021).

- „Stop cyberprzemocy” – informator na temat zjawiska i sposobów reagowania w sytuacjach zagrożenia.

Szkoła tylko pozornie jest miejscem bezpiecznym i takim, w którym nie występują zjawiska agresji i przemocy. Środowisko uczniowskie nie jest już miejscem spotkań towarzyskich i nawiązywania relacji rówieśniczych. Szkoła stała się miejscem niebezpiecznym, w którym rodzi się zjawisko cyberprzemocy. Brak reakcji rodziców na zachowania agresywne dzieci w sieci, nieodpowiednie wzorce w rodzinie – wszystko to doprowadza do coraz częstszych zachowań agresywnych w Internecie. Chaos i zmiana wartości w dzisiejszych czasach wpływa niekorzystnie na rozwój dzieci, które tracą rozeznanie w otaczającej je rzeczywistości. Napotykają na swojej drodze sprzeczne zachowania, które są niezgodne z powszechnie przyjętymi wartościami, przez co nie potrafią odróżnić prawdy od fałszu. Nasze czasy są przesycane nowoczesnością, a ludzie zasypywani są ogromem informacji. Przemoc fizyczna zmieniła się w przemoc psychiczną. Młodzież daje upust swoim nerwom, złości i frustracji w Internecie. Nowe media powinny być źródłem radosnych chwil, a nie przemocy, demoralizacji i zła. Rodzice i nauczyciele powinni chronić dzieci przed zjawiskiem cyberprzemocy. Ważne jest, aby ukształtować moralność młodzieży. Zadanie to stoi nie tylko przed rodzicami, lecz także przed wychowawcami i nauczycielami w szkole. To w szkole uczniowie spędzają najwięcej czasu, dlatego ważne jest, aby prowadzono działania profilaktyczne. Nauczyciel powinien wzbogacać swój warsztat pracy, a jego kompetencje powinny obejmować wiedzę na temat nowych zagrożeń i wyzwań we współczesnym świecie. Jak wynika z analizy literatury przedmiotu, w szkołach prowadzone są działania profilaktyczne zapobiegające cyberprzemocy. Nasuwa się jednak wniosek, że należy je ulepszyć lub prowadzić ich więcej, aby skala zjawiska cyberprzemocy była mniejsza.

BIBLIOGRAFIA

Bezpieczeństwo zdrowotne – Ujęcie interdyscyplinarne, red. K. Górecka, A. Kurkiewicz, H. Marek, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017.

- Bębas S., *Oblicza patologii społecznych*, Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2011.
- Bębas S., *Patologie społeczne w sieci*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.
- Borowska A., Macander D., *System reagowania w szkole na ujawnienie cyberprzemocy*, <https://sportosporto.pl/Archiwa/Przemoc/cz.VI.pdf>.
- Cyberprzemoc, <http://cyberbullying.org/>.
- Dunaj B., *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 1996.
- Fundacja Dzieci Niczyje, *Dziecko w sieci*, <http://dzieckowsieci.fdn.pl/>.
- Levinson P., *Nowe nowe media*, przeł. M. Zawadzka, WAM, Kraków 2010.
- Manovich L., *Język nowych mediów*, przeł. P. Cypryański, Łośgraf, Warszawa 2006.
- Mende W., *Stalking w szkole*, „Głos Pedagogiczny”, nr 32, 2011, s. 49-51.
- Migała P., *Internet jako wirtualne środowisko wychowawcze*, [w:] *Procesy edukacyjne w dobie globalizacji, społeczeństwa informacyjnego i zmian na rynku pracy*, red. M. Kozielska, A. Zduniak, FNCE, Poznań 2018.
- Migała P., *Internet jako nowe medium – źródłem możliwości i zagrożeń*, [w:] *Bezpieczeństwo zdrowotne – Ujęcie interdyscyplinarne. Rozpoznanie, profilaktyka i leczenie uzależnień jako element profilaktyki prozdrowotnej*, red. K. Górecka, A. Kurkiewicz, H. Marek, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017.
- Mysior R., *Flaming. „Wojna” na słowa*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 9, 2012, s. 31-35.
- Olweus D., *Mobbing. Fala przemocy w szkole. Jak ją powstrzymać?*, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2007.
- Pius XII, *Encyklika o kinematografii, radiu i telewizji „Miranda prorsus”*, [w:] *Kościół a kultura masowa*, WAM, Kraków 1987.
- Media jako wyzwanie wychowawcze*, red. J. Plisa, A. Mamcarz, Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2010.
- Płopa M., *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Elbląg 2011.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży. Różne wymiary zjawiska*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, nr 1, 2009, s. 12-27.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011.
- Sieńko M., *Anonim – wirtualna twarz odrzuconych*, [w:] *Paradoksy Internetu. Konteksty społeczno-kulturowe*, red. M. Szpunar, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 154-170.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. 2022 poz. 1138.

ABSTRACT

*Cyberbullying: A New Phenomenon of Electronic Violence
that Pathogens the Behavior of Young People*

We live at the beginning of the 21st century – the century of information technology development. The first mass media used by people was radio, landline telephone, then television. The computer is already a widely used multimedia today, and creates numerous opportunities, but also poses many threats. New technologies offer opportunities for development, but they are also becoming more and more dangerous for humans. Virtual space has ceased to be only a friendly place of work, leisure, and entertainment, but has also become a threat. Never before in the history of mankind has a device created so many opportunities and at the same time so many dangers. The rapid increase in interest in the new medium has caused scientists in many countries to carry out research projects that allow them to get acquainted with many new issues, including the problem of electronic aggression. At this stage of analysis, there are more questions than answers. It should be emphasized that this is a current and new problem, and with the passage of time its scale is intensified, bringing serious consequences.

Keywords: cyberbullying, electronic violence, pathology, behavioural disorders

Współczesny świat, w którym obecny jest człowiek, tworzą dwie wzajemnie przenikające i uzupełniające się przestrzenie: klasyczna i wirtualna. Ich zróżnicowana funkcjonalnie konfiguracja, umożliwiająca wzajemną dynamiczną koegzystencję i swobodny przepływ przy zachowaniu odmienności oraz względnej niezależności, tworzy rzeczywistość hybrydalną. Ta ostatnia staje się podstawą modyfikacji otaczającej rzeczywistości, łącząc to, co tradycyjne, z elementami umożliwiającymi realizację nowych oczekiwań człowieka.

Rzeczywistość hybrydalna ma charakter dynamiczny, przeobraża dotychczasowe schematy konstruowania, opisywania, analizowania i w konsekwencji transformacji świata. Ekspansywność tych przemian wyprzedziła nie tylko praktykę analiz, lecz także jej konceptualizację. Rzeczywistość hybrydalną należy poznać i zrozumieć, aby można było zainicjować procesy wspomagające rozwój człowieka. Pomimo braku jednoznacznych określeń, którymi można byłoby opisać ten nowo powstały świat połączonych i zespolonych dwóch różnych rzeczywistości, autorzy książki podjęli próbę jego zdefiniowania, a także zrozumienia zachodzących w nim procesów. Książka nie zawiera gotowych wzorów pozwalających odpowiedzieć na pytania: „Jak wykorzystać szanse, które daje powiększony wirtualnie świat?”, „Jak rozwiązać problemy, które generowane są dynamizmami rozwoju, ale i zagrożeń?”. Zawarte w niej teksty autorów reprezentujących różne dyscypliny naukowe pobudzają do refleksji nad możliwościami wykorzystania oraz kontrolowania rzeczywistości hybrydalnej.

Monografia stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją dzisiejszego człowieka, jego tożsamością oraz obecnością we współczesnych cywilizacji i społeczeństwie. Zawiera wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nową kulturę rzeczywistości hybrydalnej.



<https://akademicka.pl>

